

Зоран Јањетовић

УДК 316.728(=112:163.41)(497.115)''16/18''
392(=112.2:=163.64)(497.115)''16/18''

Српски утицаји на свакодневну културу Немаца у Војводини

Апстракт: На основу релевантне српске и немачке литературе у чланку се разматрају тековине материјалне културе и друштвеног живота које су српски староседеоци пренели немачким колонистима на простору Војводине. Говори се о преношењу гајења појединих биљака, утицају на начин изградње кућа, спремања хране, облачења и политичког организовања.

Кључне речи: Срби, Немци, Војводина, пољопривреда, исхрана, свакодневица.

Војвођански Немци (обично звани Швабе) доста су дуго били заобилажена тема у нашој социјалној историји. Разлоге треба тражити у етничким сукобима током тридесетих и четрдесетих година XX века, а пре свега у догађајима из доба Другог светског рата и непосредно после њега: војвођанске Швабе су (са свим Немцима Југославије) дуго биле под теретом колективне кривице за нацистичке злочине, а послератне власти су их се нерадо сећале и због сопствене нечисте савести – због онога што су с њима урадиле крајем рата.¹ Значај војвођанских Шваба за цивилизацијски напредак српског Подунавља² почео је да се признаје тек последњих година.

Неоспорно је да су немачки насељеници из старог у нови завичај донели много тога корисног и напредног. Међутим, културни токови на вишенационалном простору никад нису једносмерни. Тако је дошло до тога да су и Швабе

---

¹ Уп. Vladimir Geiger, *Nestanak folksdojčera*, Zagreb 1997; Zoran Janjetović, *Between Hitler and Tito. The Disappearance of the Vojvodina Germans*, Belgrade 2000.

² Овај рад ће се због практичних разлога ограничити првенствено на територију данашње Аутономне Покрајине Војводине. Њене границе ће, међутим, бити прелажене по потреби, будући да су припадници оба народа живели и преко данашње границе, која је сразмерно новијег датума. У неким случајевима нас и сама релевантна литература присиљава на прекорачивање дотичних географских граница.

у Војводини, временом, од српских и других комшија штошта преузеле, што их је учинило дефинитивно различитим у односу на сународнике у Аустрији или Немачкој. Некад су се српски и немачки утицаји преплитали, стварајући нови квалитет. При свему томе улога хабзбуршких власти, које су добрим делом одређивале начин живота поданика свих националности, није нипошто била занемарљива. У овом раду ћемо покушати да осветлимо које су то српске тековине војвођанске Швабе преузеле у своју свакодневну културу. Поред тога, осврнућемо се и на тековине других народа које су оне преузеле српским посредништвом, те на оне које су настале у комбинацији српских и немачких утицаја. Тековине духовне, „високе“ културе, углавном су се шириле другим каналима, те ће овде бити изостављене из нашег разматрања.

Иако је територија јужне Угарске после ослобођења од Турака била прилично запустела, она није била сасвим пуста, а иако је локално становништво (углавном Срби и Румуни) било на nižем културном ступњу од немачких и других колониста које су хабзбуршке власти и приватни велепоседници током XVIII и почетком XIX века доводили ради подизања нивоа производње, оно није било дивље ни потпуно нецивилизовано.³ Напротив, живећи дуже у дотичним

³ Питање да ли је територија Војводине крајем XVII и почетком XVIII века била пуста или не једно је од спорних у историографији овог региона. По правилу, немачки аутори ту територију приказују као пустињу из које су немачки колонисти направили рај на земљи. (Уп. Viktor Pratscher, *Die deutsche Gemeinde Feketić – Feketišch*, Novi Vrbas [1936], стр. 27; *Karlsdorf im Verlauf donauschwäbischer Geschichte 1802–1944*, München 1985, стр. 17; *Die Deutschen aus Betschmen, Syrmien. Chronik einer 200-jährigen Wanderung 1784–1984*, [Bisingen] 1984, стр. 75–78; *Bulkes. Geschichte einer deutschen Gemeinde in der Batschka 1786–1944*, Kirchheim unter Teck 1984, стр. 252; Christian Ludwig Brücker, *200 Jahre Schowe*, [Winnenden] s. a., стр. 12, 23, 28; Johann Achtzehner, *Ergänzungen und Berichtigungen der Geschichte der Gemeinde Zichydorf auf Grund von nachträglich eingegangenen Hinweisen ehemaligen Zischyrdorfer*, [Bisingen-Steinhofen] s. a., стр. 8; Johann Awen-der, *Heimatgeschichte von Stefansfeld 1797–1947*, [Salzburg 1955], стр. 8; Felix Milleker, *Geschichte der königlichen Freistadt Werschetz*, I, Budapest 1886, стр. 77–78, 88; Josef Volkmar Senz, *Geschichte der Donauschwaben. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1987 (3. izd.), стр. 38, 57; Anton Tafferner, *Quellenbuch zur donauschwäbischen Geschichte*, Stuttgart 1977, XXXII; Konrad Schüne-mann, *Österreichs Bevölkerungspolitik unter Maria Theresia*, Berlin s.a., стр. 66, 73; Eik Roth, *Die planmäßig angelegte Siedlungen in Deutsch-Banater Militärbezirk 1765–1821*, München 1988, стр. 26, 51; Ladislaus Michael Weifert, „Beiträge zur Mercyschen Besiedlung des Banats“, у: *Gedenkschrift für Harold Steinacker (1875–1965)*, München 1966, стр. 133. Међутим, тезу о пустој Војводини деле и неки српски историчари: Dušan J. Popović, *Srbi u Vojvodini, II. Od Karlovačkog mira do Temišvarskog sabora 1790*, Novi Sad 1990 (2. izd.), стр. 26–27, 40; Мирко Митровић, „Насељавање и колонизација Војводине 1690–1945“, у: *Годишњак Друштва историчара САП Војводине*, 1981, стр. 197; Славко Гавриловић, „Русини у Бачкој и Срему од средине XVIII до средине XIX века“, у: *Годишњак Друштва историчара Војводине*, 1977, стр. 153; *Историја народа Југославије*, II, Београд 1960, стр. 1061–1062; Никола Ј. Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Банату 1919–1941*, Нови Сад 1972, стр. 8; Лазар Ђелап, „Колонизација Немаца у данашњој Војводини 1790–1792“, у: *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 32–33, 1962, стр. 115. Неки аутори релативизују опустелост јужне Угарске (Felix Lackner, „Rumänische und deutsche Siedlungsbewegungen im Banat, ihre Beziehungen und gegenseitige Bedingtheit“, у: *Südostdeutsches Archiv*, XVII–XVIII, 1974/1975,

крајевима, познајући климатске, педолошке и географске одлике свога завичаја, локалну флору и фауну, оно је поседовало знања која су била од користи и новоприселим комшијама. Другим речима, од самог насељавања Немаца, постојали су услови за плодну размену, пре свега у домену свакодневног живота. При том се нису преносиле само материјалне тековине већ и речи, идеје, начин производње и живота. До културног трансфера долазило је и кад је реч о гајењу одређених биљака и животиња, коришћења пољопривредних алатки и метода, припремања хране, израде и усвајања неких одевних предмета, изградње и уређења куће, али и (дакако касније) о оснивању задруга, штедионица и политичком понашању.

Будући да су и Срби и Немци у Војводини највећим делом били пољопривредници,⁴ прво ћемо се позабавити позајмицама из области гајења биља и животиња, а потом и припремања хране. Свакако најзначајнија биљка чије гајење су немачки дошљаци преузели од локалног, српског и румунског, становништва, био је кукуруз. Он је, додуше, већ био познат у Немачкој у време насељавања јужне Угарске.⁵ У Војводину је дошао за време турске власти.⁶ Тврдња неких аутора да су Немци, уз неке друге културе, донели и кукуруз, не стоји.⁷ Против тога говори већ и сама употреба турско-словенске речи „кукуруз“,⁸ коју су

стр. 75; Gerhard Seewann, „Serbische Süd-Nord-Migrationen in Südosteuropa als Voraussetzung für die deutsche Ansiedlung im 18. Jahrhundert“, у: *A Kárpát-Medence vonzásában*, Pécs 2001, стр. 441; Josef Wolf, *Entwicklung der ethnischen Struktur des Banats 1890–1992*, Wien 2004, стр. 30–32), док је неки у потпуности одбацују. (Никола Петровић, „О приликама у Банату после слома османлијске власти (1716–1718)“, у: *Мешовита грађа*, II, 1970, стр. 30; Исти, „О неким отвореним и спорним питањима колонизације средњег Подунавља у XVIII веку“, у: *Југословенски историјски часопис* 1–2, 1976, стр. 26.)

⁴ Иако су се припадници оба народа претежно бавили пољопривредом, тежишта њихове пољопривредне производње била су различита. Док су Срби (и Румуни) дуго били претежно сточари који су се само узгред бавили земљорадњом, Немци су били првенствено земљорадници који су стоку гајили само за личне потребе.

⁵ О томе сведочи и немачка реч „Маис“, која је настала од мексичког назива „махис“. У Немачку је та реч дошла већ у XVI веку. Сама биљка је из Америке пренета у Шпанију (Андалузија), одатле у Италију, па преко Турске у балканске земље. (Margitta Schnell-Živanović, „Interferenzen in der Südosteuropäischen Küchenterminologie“, у: *Jahrbuch für deutsche und osteuropäische Volkskunde*, 42, 1999, стр. 191; Erich Lammert, „Banater Beinamen und Namen einiger Kulturpflanzen“, у: Hans Gehl (ур.), *Schwäbisches Volksgut. Beiträge zur Volkskunde der Banater Deutschen*, Temeswar 1984, стр. 162.)

⁶ За подручја преко Саве и Дунава уп. Nives Rittig-Beljak, *Švapski kulinarij – dodir tradicija u Hrvatskoj*, Zagreb 2003, стр. 112; за територију уже Србије в. Олга Зиројевић, *Србија под турском влашћу 1459–1804*, Београд 2007 (2. изд.), стр. 65.

⁷ Душан Ј. Поповић, *Срби у Војводини, I. Од најстаријих времена до Карловачког мира*, Нови Сад 1990, стр. 219; Златоје Мартинов, *Немачки утицај на исхрану Срба у Банату*, Панчево 2004 (2. изд.), стр. 42.

⁸ Ханс Гел самој речи приписује италијанско регионално порекло – од „кукуруку, кукураку“, јер кукуруз наводно личи на врх бора. У Немачкој је испрва називан „Welsch-Korn“ или

усвојили немачки колонисти, те њена распрострањеност у југоисточној Европи, укључујући Аустрију.⁹ Изгледа да, иако је кукуруз већ раније био донет у Немачку, његово гајење још није било општераспрострањено.¹⁰ У вези са гајењем кукуруза, Немци су преузели и грађевине за његово складиштење, и то заједно са називима „хамбар“, „чардак“¹¹ или „котарка“.¹² „Чардаци“ су решеткасте дрвене оставе уздигнуте на стубовима односно зидовима. Простор испод њих се користи као шупа за кола или алат, или као свињац. Швабе су брзо увиделе предности таквог начина складиштења кукуруза, тако да су чардаци постали саставни део сваког дворишта.¹³

Друга биљка чије гајење су Немци преузели од Срба и Мађара била је дуван.¹⁴ Он је такође потицао из Америке, али је у средњу Европу увожен са Балкана.¹⁵ У јужној Угарској је производња дувана већ у другој половини XVIII века готово у потпуности прешла у немачке руке¹⁶ – свакако због тежње швапских сељака да гаје пре свега профитабилне биљке.¹⁷ Поред те две биљке, Швабе су

„Türkisch-Korn“, што указује на правац из кој је дошао у Немачку. (Hans Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, Stuttgart 2005, стр. 593–594; Исти, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, Stuttgart 2003, 26–27, стр. 546–548.)

⁹ Duden. Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim, Wien, Zürich [1989], стр. 908.

¹⁰ Слично је још средином XVIII века било са кромпиром. Уп. Wolfgang Venohr, Fridericus Rex. *Friedrich der Große – Porträt einer Doppelnatur*, Bergisch Gladbach 2004 (4. izd.), стр. 237–238. Увођење гајења кромпира није ишло лако ни у јужној Угарској, па је и тамо, као и у Немачкој, била потребна принуда власти. (Уп. Lammert, *Banater Beinamen*, стр. 166.)

¹¹ Обе речи су турског порекла. „Чардак“ је изворно значио „сеницу“, потом дрвену кулу стражару, да би у пољопривредном жаргону почео да означава амбар. (Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, стр. 992; Isti, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, стр. 386.)

¹² Ова реч, која долази од „кошара, котара“ несумњиво је словенског порекла. (Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, стр. 522.) Карл Реб погрешно (из политичког опортунизма?) приписује и грађевини и називу „котарка“ румунско порекло. (Уп. Karl Reb, „Wohnkultur und Wirtschaftsform im Wandel der Zeit“, у: Hans Gehl (ур.), *Heide und Hecke. Beiträge zur Volkskunde der Banater Schwaben*, Temeswar 1973, стр. 39.)

¹³ Као такви они се спомињу у практично сваком опису сеоских дворишта у небројеним „завичајним књигама“ које су Немци издали за готово свако место у коме су живели у иоле значајнијем броју.

¹⁴ Bertalan Andrásfalvy, „Modelle bäuerlichen Lebensformen in Südungarn im 18. Jahrhundert“, у: Márta Fata (ур.), *Die Schwäbische Türkei. Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn*, Sigmaringen 1997, стр. 57.

¹⁵ Дуван су Шпанци донели из Сан Салвадора, а из Шпаније се проширио у Француску и Немачку. Пушење се у Немачкој проширило током Тридесетогодишњег рата. (Lammert, *Banater Beinamen*, стр. 169.)

¹⁶ Andrásfalvy, *Modelle*, стр. 57. Дуван је у наше крајеве стигао крајем XVI века, а Војводина је уз Македонију, централну Србију и источну Босну и Херцеговину, била главна област где се гајио. (Уп.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 3, Zagreb 1958, стр. 163–164.)

¹⁷ Славко Станић, „Швабе у Војводини“, у: *Летопис Матице српске*, књ. 330, св. 1–2, 1931, стр. 118; Душан Ј. Поповић, *Срби у Војводини, III. Од Темишварског сабора 1790. до Благове-*

(као и Мађари) од Срба преузели и гајење паприке.¹⁸ Код њих је та биљка постала саставни део јеловника иако су прави шампиони у узгајању паприка на велико постали Мађари.¹⁹ Поред тога, Немци су од домородног становништва преузели и гајење диња.²⁰

Иако је гајење винове лозе на просторима Војводине било познато од римског доба,²¹ немачки насељеници су му, уз државну подршку, дали нови подстицај. Они су из свог старог завичаја донели нове сорте грождја и модерније методе рада.²² Међутим, упркос томе, и међу њима се највише раширило гајење винове лозе која је потицала из српског села Сланкамена у Срему.²³ То је био типичан пример преузимања сорте која је боље прилагођена локалним климатским и педолошким условима.

Слично је било и са преузимањем најчешће гајене врсте свиња – „манголицом“. Она је увезена из Србије и најбоље је одговарала климатским условима у Војводини. Као свиња изузетно богата салом, остала је главна сорта до почетка XX века. Тада се појавила повећана тражња за меснатим свињама, тако да су „манголицу“ постепено почеле да потискују нове расе свиња увезене из Енглеске и Немачке.²⁴

Будући да су немачки насељеници дошли из привредно напреднијих крајева, трансфер оруђа и метода рада углавном је ишао од њих ка осталом, домородном и досељеном, становништву. Постоји, међутим, једна важна фаза у узгоју и преради жита, у којој су Швабе од Срба преузеле начин рада – вр-

итенског сабора 1861, Нови Сад 1990, стр. 183; Geza C. Paikert, *The Danube Swabians. German Populations in Hungary, Rumania and Yugoslavia and Hitler's Impact on Their Patterns*, The Hague 1967, стр. 33.

¹⁸ Lammert, *Banater Beinamen*, стр. 165; Schnell-Živanović, н.д., стр. 187.

¹⁹ То је у раздобљу између два светска рата посебно важно за Мађаре Хоргоша, Мартоноша, Старе Кањиже, Ђале, Чоке и других места. (Тодор Аврамовић, *Привреда Војводине од 1918. до 1929/1930. године с обзиром на стање пре Првог светског рата*, Нови Сад 1965, стр. 170).

²⁰ Peter Metz, Perles. *Geschichte einer Militär-Gemeinde*, [Tuttlingen] 1980, стр. 17.

²¹ Жарко Димић, *Сремски Карловци*, Сремски Карловци 1997, стр. 6.

²² Felix Milleker, *Geschichte des Werschetzer Weinbaues*, Vršac 1927, 3–4, стр. 10–11; Ludwig Bauer, *Kurze Geschichte der Stadt Werschetz-Henemannstadt*, Werschetz s.a., стр. 14.

²³ Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, стр. 899.

²⁴ Weprowatz 1786–1945. *Ein Dorf in der Batschka*, s.l. 1989, стр. 382; Emma Berkmann, *Torschau. Eine volksdeutsche Siedlung in der jugoslawischen Batschka*, Berlin 1942, стр. 37; *Unvergessene Heimat Branau/Baranya*, s.l. 1985, стр. 497; Hermann Haller, *Syrmien und sein Deutschtum. Ein Beitrag zur Landeskunde einer südostdeutschen Volksinsellandschaft*, Leipzig 1941, стр. 46; Friedrich Kuhn, *Siwatz. Deine Sprache. Kleines Mundartwörterbuch der batschkadeutschen Pfälzersiedlung Neu- und Altsiwatz*, Stutensee 1982, стр. 108; Hans Tabar, *Geschichte von Zerne. Heimatbuch der Schwestergemeinden Deutsch- und Serbisch-Zerne*, München 1973, стр. 28, 33; *Jabuka*, Ludwigshafen s.a., стр. 158; Hans Gehl, „Nebenzweige der Landwirtschaft“, у: Исти (ур.) *Schwäbische Familie. Beiträge zur Volkskunde der Banater Deutschen*, Temeswar 1981, стр. 11; *Bulkes*, стр. 147; *Schidski Banovci. Geschichte einer deutschen Tochttersiedlung in Syrmien*, s.l. s.a., стр. 93.

шидба. У старом крају њу су немачки сељаци обављали ручно, млатилицама, што је било прилично напорно. Дошавши у јужну Угарску, код Срба су видели вршидбу коњима: жито би се расуло по гумну, па би га онда коњи привезани за једну мотку идући у круг изгазили.²⁵ Иако су се хабзбуршке власти трудиле да спрече такав начин вршидбе, у томе нису успеле. Он је једноставно био много лакши од ручног, тако да се очувао све до краја XIX века, када су уведене вршалице.²⁶ У дну многих сеоских дворишта и на ободима села постојала су посебна гумна резервисана само за вршидбу.²⁷ Баш као и са амбарима, на тај начин су Срби, дали допринос не само начину рада већ и облику и изгледу швапских дворишта и села.

Оно што је такође одликовало војвођанска (не само швапска) села биле су и куће грађене по одређеном моделу. Да су модел наметнуле власти, нема сумње. Много је спорније његово порекло. Постоје две основне теорије о настанку „колониистичке“ или „панонске“ куће (како се назива у немачкој, односно српској литератури). По једној, реч је о прилагођеној „франачкој кући“. Она се одликовала пре свега истим распоредом просторија као и „колониистичке“, односно „панонске“ куће.²⁸ Куће су биле окренуте ужом страном према улици, а распоред се састојао од једне (касније гостинске) собе према улици, са кухињом (у коју се улазило из дворишта) у продужетку. Касније, са порастом потреба и животног стандарда, дозидаване су у наставку собе, прво једна, а затим још неколико.²⁹ Постоје, међутим, и знатне разлике између „франачке куће“ и њеног пандана

²⁵ Поповић, *Срби у Војводини*, II, стр. 275; [Friedrich Lotz], *Werbass 1785–1975. Zur Geschichte der Doppelgemeinde Alt- und Neuwerbaß*, [Stuttgart] 1975, стр. 160–161 (Јоц описује начин рада, али не спомиње да је преузет од Срба.).

²⁶ Roth, н.д., стр. 64; Peter Wack, *Torschau 1784–1934*, s.l. s.a., стр. 546, 550; *Jabuka*, стр. 151; Franz G. Schenzinger, *Erinnerungen an Kubin*, Obrigheim Aschbach [1984], стр. 175.

²⁷ Friedrich Renz, Johann Wack, Ella Trissnak-Enzmingen, *Krtschedin – das war unsere Heimat*, Stuttgart 1984, стр. 113–114.

²⁸ Тај тип куће имао је различите називе у разним деловима Немачке. Уп. *Wikipedia*, <http://de.wikipedia.org/wiki/Ernhaus> (23. avgusta 2007.); J.V. Senz, *Geschichte*, стр. 82; Reb, н.д., стр. 36; Johann Bach, *Neuhatzfeld Tschestelek–Čestereg 1828–1944. Geschichte einer Banater Heidegemeinde*, München 1972, стр. 31.

²⁹ Мање или више детаљни описи тог типа куће постоје у скоро свим „завичајним књигама“. Опширније, са бројним илустрацијама види у: Wack, н.д., стр. 294–339; *Bulkes*, стр. 93–108; Irmgard Hudjetz-Loeber, *Heimatsbuch Neu-Pasua. Die Geschichte eines donauschwäbisches Dorfes*, [Stuttgart 1956], стр. 20–21, стр. 92–95; Ingomar Senz, „Die ‘Schwaben’ in der Batschka. Geschichte und Kultur einer deutschen Volksgruppe zwischen Theiß und Donau“, у: Horst Kühnel (yp.), *Deutsche Geschichte und Kultur in Südosteuropa. Sechs Vorträge*, München 1988, стр. 27–28; Gottlob Holder, *Das Deutschtum in der Unteren Baranya. Eine bevölkerungs- und siedelungsgeographische Studie über die Schwäbische Türkei*, Stuttgart 1931, стр. 98–103; Lisa Flassak (yp.), *Ernsthausen. Das Schicksal eines deutschen Dorfes im Banat*, [Rastatt 1983], стр. 108–110; Roland Vetter, Hans Keiper, *Unser Tscherwenka. Der Weg einer batschkadeutschen Großgemeinde in zwei Jahrhunderten*, [Tuttlingen] 1981, стр. 134–136; Hans Herrschaft, *Das Banat. Ein deutsches Siedlungsgebiet im Donauraum*, Berlin 1940, стр. 134; Milleker, *Die Besiedlung der Banater Militärgrenze*, стр. 7; Peter Jung, „Wie das

у југоисточној Европи. Пре свега, у Немачкој и Аустрији то су биле чатмаре. У јужној Угарској се, међутим, због несташице, дрво користило само за оно најнужније (греде, врата и кровиште), док су зидови били од набоја, а кровови од сламе, трске или шибља. То је био традиционални начин градње локалног становништва, које су због нужде хабзбуршке власти примениле за изградњу кућа за колонисте. Друга битна разлика била је та што су у Немачкој и Аустрији „франачке куће“ већ од XV века биле на спрат, док су у јужној Угарској оне до краја остале приземне, односно, тек су доста касније добиле таван.³⁰ Уосталом, колониистичке куће су испрва биле прилично примитивне и не много налик описанима.³¹ Као српски допринос, свакако треба истаћи и чињеницу да су велики део кућа за колонисте изградили Срби – кулуком, или за плату.³²

Битна разлика у односу на наводни немачки прототип био је „гонг“³³ – стреха дуж дворишне стране куће, која је током XIX века постајала све ширира. Испрва није била ослоњена на стубиће, да би касније они постали обавезни. На тај начин је добијена нека врста веранде која је лети штитила од сунце (и где се у то годишње доба радило, јело и чак спавало), а у јесен и зиму од кише и снега. Простор испод ње је с временом нешто издигнут и поплочан.³⁴ Порекло „гонга“ није сасвим јасно, али неки немачки аутори, упркос немачком називу, у њему виде српску творевину, можда донету са Косова.³⁵ Ненемачко (српско,

schwäbische Dorfentstand“, у: Hans Gehl (yp.), Heide und Hecke. *Beiträge zur Volkskunde der Banater Schwaben*, Temeswar 1973, стр. 32–35.

³⁰ Софија Димитријевић, „Етнолошка истраживања у околини Сомбора“, у: *Рад војвођанских музеја*, 18–19, 1969–1970, стр. 83; Александар Р. Стефановић, „Кућа и покућство у северном Банату“, у: *Рад војвођанских музеја*, 18–19, 1969–1970, стр. 13–14; Wack, н.д., стр. 334; Walther Kunschitzky, *Die Volksarchitektur im Banat: Stil und Ornamentik*, Cluj-Napoca 2000, стр. 25; Nikolaus Hefner, Franz Egger, Josef Braschel, *Franztal 1816–1944. Erinnerungen an Franztal/Semlin. Heimat an der Donau. Ansiedlung, Dorfleben, Flucht, Neubeginn*, Salzburg 1984, стр. 79–80; Vach, н.д. стр. 32. Херман Халер оспорава да је метода градње од набоја локална и тврди да је она донета из Немачке. Као аргумент наводи да се у Србији куће граде на другачији начин него у Војводини. (Haller, н.д., стр. 57.) Ово је у супротности са оним што наводе сви други аутори, и вероватно треба приписати Халеровој идеолошкој обојености и времену у коме је писао.

³¹ Friedrich Lotz, *Aus der Vergangenheit der Gemeinde Odžaci. Historisches Heimatbuch mit besonderer Berücksichtigung der Ansiedlergeschichte*, Novi Vrbas 1929, стр. 64, 66–67; Roth, н.д., стр. 37.

³² Nikolaus Hepp, *150 Jahre Bačka Palanka. Die Geschichte der drei Schwestergemeinden Palanka bis zur Gegenwart*, Novi Vrbas 1930, стр. 23; Felix Milleker, *Die Besiedlung der Banater Militärgrenze*, Vršac 1926, стр. 7.

³³ Реч долази од немачког „Gang“, а у војвођанском српском говору се јавља као „гонг“, „гонк“, „гонак“ или чак „конг“.

³⁴ Wack, н.д., стр. 295, 299; Vetter, Keipert, н.д., стр. 136; Roth, н.д., 3 стр. 45.

³⁵ Haller, н.д., стр. 59; Roth, н.д., стр. 285. Антун Рудински одбације ову претпоставку аргументацијом да су косовске куће „на четири воде“ а не „на две“ као у Војводини, да имају другачији распоред просторија, те да им улаз није из кухиње. (Антун Рудински, „Панонска кућа: појавни облици у северној Бачкој“, у: *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 79, 1985, стр. 172).

мађарско или румунско) порекло приписује се и код Шваба толико омиљеној летњој кухињи, која је била одвојена од остатка куће да се кућа лети не би загревала и да би домаћица тада, у доба највећих пољских радова, уштедела време за поспремање.³⁶

Из свега реченог не може се тачно рећи каквог је порекла „панонска“ или „колониистичка“ кућа. Изгледа да је то био креативни спој немачке и локалне градитељске традиције, наравно, по упутствима хабзбуршких власти.³⁷ Чињеница је да се она током XIX века даље развијала, губећи у својим новим формама неке одлике изворног типа („кућа на лакат“), или бивајући с временом замењена „кућама на фронт“.³⁸ Међутим, факат да су куће по изворном нацрту, обogaћене „гонгом“ и кровом од црепова, грађене до средине XX века,³⁹ сведочи колико су оне биле добро прилагођене климатским условима Војводине, расположивим грађевинским материјалима и (што није неважно) дубини цепа људи који су их градили.⁴⁰

Унутрашње уређење тих кућа било је углавном исто код свих национално-сти, а при том су углавном Немци били узор.⁴¹ Постоји, међутим, један изузетак, где су изгледа Срби били узор Швабама, а не обрнуто. Реч је о својеврсним „кућним олтарима“, углавном у Банату. Наиме, у „гостинској соби“ би на зиду између прозора или на шкрињи било постављено неколико слика светаца испред којих би била паљена свећа.⁴² Цео аранжман неодољиво подсећа на зид са иконама у православним кућама,⁴³ а чињеница да су такви примери углавном забележени у Банату где је православно српско и румунско становништво било већинско, указује одакле је тај утицај могао доћи.

Ношња је оно по чему је некада било најлакше препознати припаднике разних народа. То је у Војводини важило посебно за свечану одећу, док је радна одећа припадника разних народа била доста слична. При том су Швабе, као прак-

³⁶ Reb, , н.д., стр. 44; Roth, н.д., стр. 285–286, 345.

³⁷ Више аутора дели баш ово мишљење. Уп. I. Senz, *Die „Schwaben“*, стр. 30; Isti, *Die Donauschwaben*, München 1994, стр. 19; Konschitzky, н.д., стр. 15; Rudinski, н.д., стр. 193.

³⁸ I. Senz, *Die Donauschwaben*, 22; Wack, н.д., стр. 311–339; Helmut Frisch, *Werschetz (Versec, Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der Banater Wein- und Schulstadt*, Wien 1982, стр. 232–235; Valentin Oberkersch, *India. Deutsches Leben in Ostsyrmien (1825–1944)*, Stuttgart 1978, стр. 196–200; J.V. Senz, *Geschichte*, стр. 82.

³⁹ Стефановић, н.д., стр. 14. Халер је у кућама грађеним за српске колонисте после Првог светског рата препознава стари тип (немачке) „колониистичке“ куће. (Haller, н.д., стр. 58.)

⁴⁰ Од друге половине XIX века имућнији су све чешће градили куће од цигала, али се употреба набоја није сасвим изгубила ни до средине XX века.

⁴¹ Стефановић, н.д., стр. 19–22; Димитријевић, н.д., стр. 83–85; Roth, н.д., стр. 287–288; Oberkersch, н.д., стр. 201.

⁴² Konschitzky, н.д., стр. 27; Bach, н.д., стр. 33; J[ohann] H[einrich] Schwicker, *Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen*, Wien, Teschen 1881, стр. 235; Roth, н.д., 288; Stefanović, н.д., стр. 19.

⁴³ Уп. Димитријевић, н.д., стр. 85.

тични људи, углавном брзо оставили своју народну ношњу и прихватили одећу локалног становништва, која је била боље прилагођена потребама локалне климе и радног процеса.⁴⁴ Тако су лети припадници свих народа носили беле платнене „гаће“⁴⁵ Иако неки аутори тврде да су „гаће“ мађарског порекла („гатуа“),⁴⁶ чињеница да се исти назив јавља и код Словенаца који су имали мало везе са Мађарима, и код Македонаца, који са Мађарима нису имали никаквог додира, сведочи да је бар име словенског порекла.⁴⁷ Поред тога, мушкарци су носили и кошуље са широким рукавима.⁴⁸ На ногама су лети носили папуче,⁴⁹ или опанке, које су Швабе звале „Opanken“, „Opintsch“, „Patschker“ или „Schleicher“.⁵⁰ Иако неки немачки аутори тврде да су опанци румунског порекла („orinca“),⁵¹ они су несумњиво били словенског, о чему, између осталог, сведочи коришћење исте речи код Словенаца и Македонаца.⁵² Опанци су били јефтине, и зато врло омиљени и код штедљивих Шваба.⁵³ Од зимске одеће, Немци су преузели шубаре⁵⁴ и бунде⁵⁵. Те последње су такође спорног порекла: неки аутори их приписују Мађарима,⁵⁶ али постојање исте речи у македонском говори против тога.⁵⁷ По-

⁴⁴ Stefan Bräutigam, *Ridjica. Ein Dorf mit drei Namen*, [Kornwestheim 1979], стр. 102.

⁴⁵ Стојан Радујко, „Из прошлости милешевских салаша“, у: *Ej, салаши*, Нови Сад 1998, стр. 78; Wack, н.д., стр. 360; Awender, н.д., стр. 110–111; Erich Lammert, „Die Tracht in der Sprache“, у: Gehl (ур.) *Heide und Hecke*, стр. 210; Hans Gehl, „Die schwabische Tracht der Arader Gegend“, у: Исто, стр. 242; Karl Reb, „Hundert Jahre Warjasch (1850–1950)“, у: Исто, стр. 250; Hans Speck, „Geschichte der Jahrmarkter Tracht“, у: Исто, стр. 269.

⁴⁶ Lammert, *Die Tracht*, стр. 210; Hans Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, Sigmaringen 1997, стр. 334.

⁴⁷ Уп. Stanko Škerlj Radomir Aleksić, Vido Latković, *Slovenačko-srpskohrvatski rečnik*, Beograd, Ljubljana s.a., стр. 80–81; *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*, I, Скопје 1979 (2. изд.), стр. 94.

⁴⁸ Gehl, *Die schwäbische Tracht*, стр. 242; Speck, н.д., 269; Radujko, стр. 78.

⁴⁹ Radujko, н.д., стр. 79; Радослав Ј. Субић, „Војвођански и србобрански салаши и салашари“, у: *Ej, салаши*, стр. 248.

⁵⁰ Hefner, Egger, Braschel, н.д., стр. 476; Radujko, н.д., стр. 79; Gehl, *Die schwäbische Tracht*, стр. 235; Karin Förster, *Dokumentation 200 Jahre Geschichte eines Ortes in der Batschka – zur Eröffnung der Altler-Stube am 26. Oktober 1984*, Herrenberg 1984, стр. 129; Reb, *Hundert Jahre*, стр. 256; Speck, н.д., стр. 271.

⁵¹ Lammert, *Die Tracht*, стр. 299; Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 13, 672.

⁵² Уп. Škerlj, Aleksić, Latković, н.д., стр. 416; *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*, II, Скопје 1965, стр. 66. Карл Реб изричито каже да су опанке доносили српски мајстори из Срема. Иако су они понекад имали румунске или немачке шегрте, главни произвођачи опанака су били Срби. (Reb, *Hundert Jahre*, стр. 252.)

⁵³ Speck, н.д., стр. 271.

⁵⁴ Radujko, н.д., 79; Speck, 269; Förster, н.д., стр. 112.

⁵⁵ Lammert, *Die Tracht*, стр. 212.

⁵⁶ Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 180.

⁵⁷ Уп. *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*, I, стр.50.

ред тога, постоје сведочанства да су је Немци преузели од Румуна,⁵⁸ или Срба и Мађара.⁵⁹ Иако не и сам одевни предмет, од Словена су Швабе, преко мађарског посредништва, преузели реч „Tschismen“ (чизме).⁶⁰ Припадници оба пола су носили „Груњак“ или „Круњак“ (= грудњак), крзнену јакну без рукава, очигледно словенског порекла.⁶¹ Он је био познат и под именом „Perschnjak“ (пршњак).⁶² Словенског порекла је био и кожух („Koschok“, „сојос“), који неки аутори погрешно приписују Румунима.⁶³ У неким банатским швапским селима су се већ крајем XVIII века носиле српске „Stiefelhosen“, које су називали „Tratsch“.⁶⁴

Уз ту, углавном мушку моду, преузето је понешто и од женске. Тако су, како сматра једна ауторка, немачке жене од Српкиња преузеле ношење мараме на глави.⁶⁵ Од женских одевних предмета које су Немеце преузеле, посебно је важан ћурак („Tschurak“), кратка украшена јакна турског порекла.⁶⁶

Из тога се види да су Подунавске Швабе преузеле многе одевне предмете. То је било у складу са новим потребама у новом завичају. При том су се ти одевни предмети дуго задржали у употреби, тј. све до времена када је конфекцијска одећа почела да потискује народну ношњу, односно шнајдерску робу. При том су Немци поново показали своју практичност: они су пре Срба прешли на модеран начин одевања.⁶⁷

Поред одевања, храна је важан део материјалне културе који је снажно национално обојен, тј. има значајну улогу у изградњи националног идентитета.⁶⁸ Као у многим другим областима, у кулинарству су Немци много више „дали“

⁵⁸ У Варјашу. (Reb, *Hundert Jahre*, стр. 253.)

⁵⁹ Худјец-Лебер сведочи да су је у Новој Пазови, где није било ни Румуна ни Мађара, пружели од Срба. (Hudjetz-Loeber, н.д., стр. 106.) Ферстер каже да је преузета од Срба и Мађара. (Förster, н.д., стр. 129.)

⁶⁰ Gehl, *Schwäbische Tracht*, стр. 235; Исти, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 940–941.

⁶¹ Lammert, *Tracht*, стр. 212; Reb, *Hundert Jahre*, стр. 253; Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 377.

⁶² Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 699–700; Radujko, н.д., стр. 78; Subić, н.д., стр. 248.

⁶³ Поново Гел и Ламерт. (Gehl, *Die schwäbische Tracht*, стр. 236; Lammert, *Die Tracht*, стр. 212).

⁶⁴ Lammert, *Die Tracht*, стр. 211.

⁶⁵ Förster, н.д., стр. 131.

⁶⁶ Испрва је он био дужи, а носили су га и мушкарци. (Уп. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpsko-hrvatskom i hrvatsko-srpskom jeziku*, Sarajevo 1985 (5. izd.), стр. 200.) Швабице су га преузеле од српских комшиница. (Уп. Oberkersch, н.д., стр. 250; Lammert, *Die Tracht*, стр. 222–223; Förster, н.д., стр. 131; Gehl, *Die schwäbische Tracht*, стр. 232, 242; Исти, *Wörterbuch der donauschwäbischen Bekleidungs-gewerbe*, стр. 943–944; Reb, *Hundert Jahre*, стр. 254.)

⁶⁷ Oberkersch, н.д., стр. 251.

⁶⁸ Schnell-Živanović, н.д., стр. 179; Martinov, н.д., стр. 11.

суседним народима него што су од њих примили.⁶⁹ То, међутим, не значи да утицаји нису ишли и у обрнутом смеру. Напротив, јела која су Швабе преузеле од Срба, Мађара и Румуна, трајно су обележила њихову кухињу, обогатила је и знатно одвојила од начина припремања јела у старом завичају. Међусобним мешањем настала је врло особена, добрим делом регионално, а не национално обојена кухиња.⁷⁰

Тако су нпр. Немци од Срба преузели оријентално јело сарму, која је постала врло омиљена.⁷¹ Преузели су и „право српско јело“, чорбаст пасуљ, који је такође постао врло распрострањен.⁷² Поред тога, швапске жене су правиле пите,⁷³ погаче,⁷⁴ ђувеч,⁷⁵ пекмез⁷⁶ и друго што су научиле од српских комшиница. Размене је било и у погледу пића: Немци су донели пиво, а од Срба и Румуна преузели разне врсте ракије („Raki“).⁷⁷ На своју срећу, Швабе су за њом посезале знатно ређе од својих српских комшија.⁷⁸

Јасно је да је суживот оставио знатних трагова и у језику припадника оба народа. Немци су и ту били они који су више „давали“⁷⁹ него „примали“. То, међутим, не значи да језички утицаји нису ишли и у обрнутом смеру. Главна

⁶⁹ Уп. Martinov, н.д.; Rittig-Beljak, н.д.; Oberkersch, н.д., стр. 253.

⁷⁰ Frisch, н.д., стр. 545.

⁷¹ Oberkersch, н.д., стр. 255; *Schidski Banovci*, стр. 76; Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, стр. 857; *Unvergessene Heimat Branau*, стр. 93; Achtzehner, н.д., стр. 34.

⁷² *Schidski Banovci*, стр. 76; Frisch, н.д., стр. 546.

⁷³ Пита је грчког или турског порекла. (Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, стр. 531–532; Frisch, н.д., стр. 546).

⁷⁴ Та реч је италијанског порекла, а Швабама је дошла српским посредништвом. (Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, стр. 782).

⁷⁵ Frisch, н.д., 545; *Schidski Banovci*, стр. 76.

⁷⁶ Турска реч за кувану мармеладу, посебно од грозђа или шљива. (Oberkersch, н.д., стр. 258; *Schidski Banovci*, стр. 76; Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, стр. 761).

⁷⁷ Schnell-Živanović, н.д., стр. 185; Frisch, н.д., стр. 233; Gehl, *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*, стр. 803; Исти, *Wörterbuch der donauschwäbischen Landwirtschaft*, стр. 733–734.

⁷⁸ Радослав Марковић, *Православна српска парохија у Инђији крајем 1900. године*, Инђија 1997 (репринт изд.), стр. 32–33; Исти, *O raskoši (modi) i ostalim štetnim običajima i navikama našim*, Zagreb 1905, стр. 5, 20; *Југословенски дневник*, 20. септембар 1930; Поповић, *Срби у Војводини*, II, стр. 33–34; Исто, III, стр. 177, 183; Mariann Nagy, „Nineteenth Century Hungarian Authors on Hungary's Ethnic Minorities“, у: Laszlo Kontler (ур.), *Pride and Prejudice. National Stereotypes in 19th and 20th Century Europe From East to West*, Budapest 1995, стр. 35, 42–43; Paul Hunfalvy, *Ethnographie von Ungarn*, Budapest 1877, passim; Antal Hegediš, „Josif II o svom putovanju u Banat 1768“, у: *Istraživanja*, 11, 1986, стр. 210, 233; Seewann, н.д., стр. 432–433, 436, 438; Franc Štefan Engel, „Opis Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srema“, у: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, kn. 19, sv. 2, 1971, стр. 309; Leonhard Böhm, *Geschichte des Temeser Banats*, I, Leipzig 1861, стр. 214–215; Исто, II, стр. 205–211, 217.

⁷⁹ По Милошу Тривунцу, већина германизама који су ушли у српски језик дошла је баш из подунавско-швапских дијалеката, или швапским посредништвом. (Милош Тривунац, *Немачки утицаји у нашем језику*, Београд 1937, стр. 79; Исти: *Deutsche Lehnwortforschung im südslawischen*

разлика је била то што добар део речи преузетих од Срба никад није постао општеприхваћен, односно често су поједине речи преузимање само у једном или неколико швапских насеља, док су у другима остајале непознате. Такође, за разлику од германизама, мало која српска реч је успела да уђе у књижевни немачки језик. Српске речи, или речи преузете преко српског које су постале општеприхваћене делом смо већ споменули говорећи о предметима материјалне културе које су Немци преузели заједно са њиховим називима. Списак позајмљеница се тиме ни изближа не исцрпљује, али нам простор не дозвољава да га на овом месту проширујемо.⁸⁰ Треба само рећи да је углавном реч о називима за конкретне предмете за свакодневну употребу (код којих је често српски (или мађарски) назив потиснуо немачки), о појединим фразама, псовкама и погрдним називима. У раздобљу између два светска рата у швапски говор ушло је и неколико израза из југословенског административног жаргона.

Поред материјалних и језичких позајмица, преузимање су и институције. То је посебно важило за „задругу“ у Војној граници. Она је настала на Балкану у условима османске власти,⁸¹ а хаџбуршке власти су је преузеле као корисну за организацију своје Војне крајине. Задружну организацију Немци нису својеволјно прихватили, већ им је била наметнута.⁸² За разлику од Срба, будући индивидуалци навикнути на инокосне породице, они су је много теже подносили и били су углавном срећни кад је укинута.⁸³

И док су у погледу материјалне културе и радних техника и навика Немци углавном били „учитељи“ Србима (и осталом становништву), Срби су неоспорно били узор и подстицај Немцима за брже национално освешћивање и политичко ангажовање. Дошавши из разних крајева, говорећи различитим дијалектима и

Sprachraum, Belgrad [1941], стр. 7, 10, 17.) Тривунац је у овим делима сакупио већину германизама који су у његово доба, али и пре њега, били у употреби код Срба.

⁸⁰ Поред већ више пута цитираних речника Ханса Гела, спискове позајмљених српских речи види у: Renz, Wack, *Trissnak-Enzmingen*, н.д., стр. 132–138; Bräutigam, н.д., стр. 114–119; Vetter, Keiper, н.д., стр. 480–497; Frisch, н.д., стр. 472–474; Kuhn, н.д.; Schenzinger, н.д., стр. 203–214. Многе друге „завичајне књиге“ такође садрже дуже или краће спискове преузетих речи, или их појединачно спомињу у главном тексту.

⁸¹ Karl Kaser, *Bauer und Soldat. Die Militarisierung der agrarischen Gesellschaft in der kroatisch-slawonischen Militärgrenze (1535–1881)*, Graz 1986, стр. 71–72, 77, 249–468. Критички осврт в. у: Драгутин Павлићевић, „О проблему крајишких кућних задруга – историографско-критички осврт“, у: Исти (ур.), *Војна Крајина. Повијесни pregled – historiografija – rasprave*, Zagreb 1984, стр. 141–166.

⁸² Nikolaus von Preradovich, *Des Kaisers Grenzer. 300 Jahre Türkenabwehr*, Wien, München, Zürich [1970], стр. 214–218; Roth, н.д., стр. 56–59, 250–251; Nikolaus Hess, *Michael Grass, Heimatbuch der Banater Schwestergemeinden St.Hubert-Charleville-Soltur*, München 1981, стр. 332; *Die Deutschen aus Betschmen*, стр. 131–136; Hudjetz-Loeber, н.д., стр. 30–32.

⁸³ Део Немаца се ипак на њих навикао тако да им њихово распуштање није лако пало. (Hudjetz-Loeber, н.д., стр. 32.) Халер је још у XX веку у неким местима (Нова Пазова, Ново Село) нашао немачке „задруге“. (Haller, н.д., стр. 65.)

будући верски подељени, с једне, а живећи у изолованим сеоским заједницама и окренути материјалном напретку, с друге стране, Немци су дуго заостајали за националним и политичким развојем околних народа у Угарској. Зато су, а да то често нису ни примећивали, у последњој трећини XIX века добрим делом постали плен мађаризације. Немајући засебну црквену организацију, школску аутономију или политичке странке као Срби, дуго и неприметно су се претапали у Мађаре. Када је, најзад, отпочело национално буђење дела њихове интелектуалне елите, до њега је дошло баш у јужној Угарској, где су живели измешани са национално свесним и борбеним Србима, Румунима и Словацима.⁸⁴ При том је посебно српски пример био привлачан.⁸⁵ Српске странке су биле узор за оснивање прве странке Немаца у Угарској.⁸⁶ Слично је делом важило и за српске задруге. Са своје стране, српски политичари су подржавали развој немачког националног покрета у јужној Угарској, у нади да ће у њему наћи савезника против мађаризације.⁸⁷

И док немачки национални покрет у Угарској никада није успео да узме већег маха, српски пример је уродио правим плодом тек после стварања Краљевине СХС. Нова држава је водила нешто либералнију мањинску политику од старе Угарске, посебно према Немцима које је желела да придобије за себе.⁸⁸ У таквим условима декларисани циљ немачких мањинских вођа постало је постизање културне аутономије по узору на ону коју су Срби уживали у Хабзбуршкој монархији до 1912. године.⁸⁹ Штавише, немачка организација „Kulturbund“ била је замишљена по узору на предратну српску организацију из Аустроугарске

⁸⁴ J.V. Senz, н.д., стр. 167–169; Wilhelm Köhl, *Die deutschen Sprschinseln in Südungarn*, Innsbruck 1902, стр. 23; Schwicker, н.д., стр. 403; I. Senz, *Die „Schwabens“*, стр. 42–43.

⁸⁵ Српски пример је накратко подрмао учмалу швапску елиту на крају револуције 1848/1849. године. Будући да су се Срби током револуције борили за своју аутономну Војводину, по узору на њих су и представници више швапских општина после завршетка револуције затражили територијалну аутономију – од које, дакако, није ништа било. „Богарошка петиција“ којом су од цара затражили аутономију добила је тек касније значај у изградњи националне свести и идентитета. (Уп. J.V. Senz, *Geschichte der Donauschwaben*, стр. 126–129; Mathias Annabring, *Volksgegeschichte der Deutschen in Ungarn*, Stuttgart 1954, стр. 18–20; Loránt Tilkovszky, *Zeitgeschichte der Ungarndeutschen seit 1919 mit einer Vorgeschichte*, Budapest 1991, стр. 22).

⁸⁶ Günter Schödl, „Formen und Grenzen nationaler Integration. Zur politischen Entwicklung der Deutschen in Ungarn seit 1867“, у: Márta Fata (ур.), *Die Schwäbische Türkei*, стр. 208; I. Senz, *Die „Schwabens“*, стр. 40.

⁸⁷ Ingomar Senz, *Nationale Bewegung der ungarländischen Deutschen vor dem Ersten Weltkrieg. Eine Entwicklung im Spannungsfeld zwischen Alldeutschum und ungarischer Innenpolitik*, München 1977, стр. 185, стр. 245–246; Arpad Lebl, *Грађанске партије у Војводини 1887–1918*, Novi Sad 1972, стр. 88, 188.

⁸⁸ Уп. Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*, Beograd 2005, passim.

⁸⁹ Janjetović, *Deca*, стр. 135–143.

„Просвјету“.⁹⁰ Све то је не само нудило практична решења главних мањинских питања већ је могло згодно да послужи и као средство моралног притиска на владајуће српске политичаре.

Из свега наведеног видимо да су Срби, иако су почетком XVIII века били на nižем ступњу привредног и културног развитка од досељених Немаца, и те како имали шта да понуде у културној размени својим новим комшијама. Познавање краја у коме су живели, његове флоре и фауне, тековина ранијих цивилизација које су на тим просторима некада владале, оспособиле су их не само да уче од нових суседа већ да и њих поуче у много чему. С временом су Срби усвојили скоро све цивилизацијске тековине које су у Војводину дошле немачким посредништвом, обогативши истовремено јужноугарске Швабе многим сазнањима, вештинама и искуствима. Као последње у чему су Срби Немцима били узор треба истаћи очување сопствене националности, те политичко и задружно организовање. Током два века, Срби су ухватили прикључак на немачки технички и цивилизацијски напредак, а Швабе су у српској средини дошле до модерне националне свести и политичке организације.

---

⁹⁰ Oskar Plautz, *Das Werden der Volksgemeinschaft in Südslawien*, Novi Sad 1940; Josef Volkmar Senz, *Das Schulwesen der Donauschwaben in Jugoslawien*, München 1969, стр. 51; Isti, „Politische Aktivitäten der Donauschwaben in Jugoslawien zwischen den beiden Weltkriegen“, у: *Deutsche Forschungen in Ungarn*, IX, 1–4, 1944–1985, стр. 300.

Summary

Zoran Janjetović

Serbian Influence on Everyday Culture of the Germans in the Vojvodina

The German colonists, usually called Swabians, who settled down in the territory of the present-day Vojvodina brought along many useful skills and cultural influences. However, they also took over many things from the local Serbian population. Thus they adopted the cultivation of several local plants such as mais, tobacco, paprika, melones etc. They also adopted the Serbian way of winnowing. In the area of house building they adopted Serbian materials and the way of building, as well as the long porch alongside the house. In cuisine the Swabians took over several Oriental dishes from the Serbs who also strongly influenced the everyday working dress of the Germans. Finally, in the late 19th century and during the inter-war period, the Germans were influenced by the way the Serbs defended and developed their national consciousness and national culture.